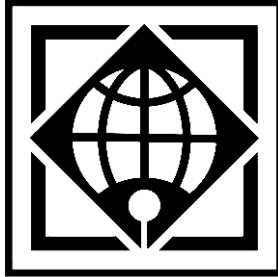

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده معماری و شهرسازی

گروه معماری

طراحی محله مسکونی

با رویکرد احیای روابط همسایگی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته معماری

سید محمد میرشریف

استاد راهنما:

دکتر سید رحمان اقبالی

استاد مشاور:

دکتر ناصر براتی

شهریور ۱۳۹۰

BAWA

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ
بِالْجُنُبِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ
مُخْتَالًا فَخُورًا.

نساء: ۳۶

و خدا را بپرستید! و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید! و به پدر و مادر، نیکی کنید؛ و همچنین به خویشاوندان و یتیمان و مسکینان، و
همسایه نزدیک، و همسایه دور، و دوست و همنشین و والاندگان در سفر و بردگانی که مالک آنها هستید، زیرا خداوند کسی را که
مستکبر و فخر فروش است (و از ادای حقوق دیگران سرباز می زند)، دوست نمی دارد.

تقدیم بہ پدر و مادر کرامی ام

کہ در طول زندگی مشوق و پشتیبانم بودند.

تقدیر

لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق

به جاست در این مجال از تلاشها و زحمات تمامی عزیزانی که در روند انجام این پایان نامه و نیز تمامی مراحل تحصیل یاری رسان بنده بوده اند تشکر نمایم. به خصوص از اساتید گرامی جناب آقای دکتر سید رحمان اقبالی و جناب آقای دکتر ناصر براتی به خاطر توجه و راهنمایی‌های بسیار مفیدشان و نیز کلیه اساتید گروه معماری.

همچنین از دوستانی که از همکاری آنان در مراحل انجام تحقیق و طراحی بهره‌ی بسیار بردم، تشکر می‌کنم:

- ابوالفضل زهدی پور؛

- سید حسین یآوری؛

- محسن لطیفی؛

- ساسان خورانی؛

- امیر میرابزاده.

و تمامی کسانی که در انجام این پروژه این حقیر را یاری رساندند.

چکیده

محلّه خردترین واحد در تقسیمات کشوری است، که در عین حال دارای تصویر و تعریفی در دیدگاه عموم مردم است که الزاماً با تقسیم‌بندی‌های رسمی شهر انطباق ندارد. هویت محلّه رابطه تنگاتنگی با روابط میان ساکنان و تصور ذهنی ساکنان از محل زندگی خود دارد. توجه به ماهیت محلّه از منظر نگاه ساکنان، می‌تواند نتایج بسیار تأثیرگذار و قابل توجهی در رویکردهای طراحی محیط داشته باشد. رویکرد پایدار در توسعه اجتماعی نیز به این امر توجه کرده به طوری که روابط سازنده بین همسایگان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی است. در این پژوهش لزوم روابط مستحکم‌تر میان همسایه‌ها از دیدگاه توسعه پایدار و توصیه‌های دینی و سنتی بررسی شده است. سپس در بخش میدانی تحقیق با انتخاب دو محلّه سنتی و نوساز در شهر قزوین، نقش روابط همسایگی در نحوه زندگی اهالی و نیز عوامل مؤثر بر این روابط بررسی و با یکدیگر مقایسه شده‌اند. در این راستا پرسشنامه‌ای توزیع و نتایج آن به صورت کمی و کیفی بررسی و در پایان بوسیله پیشنهاد الگوهای طراحی، راهکارهایی برای افزایش روابط همسایگی در محلّه‌ها و مجتمع‌های مسکونی معرفی شده است و از این یافته‌ها در طراحی محلّه‌ای مسکونی استفاده شده است.

واژگان کلیدی: روابط همسایگی، همسایه، محلّه، توسعه پایدار، معماری پایدار.

فهرست مطالب

مقدمه ..... س

فصل ۱: کلیات تحقیق

۱	۱-۱- بیان مسئله .....
۲	۲-۱- سؤالات تحقیق .....
۳	۳-۱- فرضیات تحقیق .....
۳	۴-۱- روش تحقیق .....
۳	۵-۱- اهداف تحقیق .....
۳	۶-۱- تاریخچه و سابقه موضوع .....
۴	۷-۱- قلمرو تحقیق .....
۴	۸-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق .....
۴	۹-۱- اطلاعات مورد نیاز .....
۴	۱۰-۱- جامعه آماری .....
۵	۱۱-۱- شیوه جمع‌آوری اطلاعات .....
۵	۱۲-۱- روش نمونه‌گیری .....
۶	۱۳-۱- روش استخراج و جمع‌آوری اطلاعات .....
۶	۱۴-۱- روشهای تجزیه و تحلیل داده‌ها .....
۶	۱۵-۱- امکانات تحقیق .....
۶	۱۶-۱- محدودیت‌های تحقیق .....

فصل ۲: روابط همسایگی

۷	۱-۲- مقدمه .....
۸	۲-۲- همسایه .....
۸	۳-۲- تعریف روابط همسایگی .....
۹	۴-۲- ضرورت روابط همسایگی .....
۹	۲-۴-۱- دیدگاه علوم اجتماعی .....
۱۰	۲-۴-۲- دیدگاه مذهبی .....
۱۱	۲-۴-۳- دیدگاه سنتی .....
۱۲	۲-۴-۴- دیدگاه توسعه پایدار .....
۱۵	۲-۴-۱- رابطه متقابل روابط همسایگی و سرمایه اجتماعی .....
۱۶	۲-۴-۵- امنیت .....
۱۷	۲-۵- محله .....
۱۹	۲-۶- دیدگاه‌های گوناگون مرتبط با مفهوم محله .....
۱۹	۲-۶-۱- سیر تاریخی نظریه محله .....
۲۰	۲-۶-۲- محله سنتی .....
۲۱	۲-۶-۳- محله معاصر .....

۲۲	انتقاد از تئوری محله..... ۲-۶-۴
۲۳	آشنایی با برخی نظریات جهانی در باب مجموعه های سکونتی..... ۲-۷-۷
۲۳	واحد همسایگی (کلرنس پری)..... ۲-۷-۱
۲۴	کاربری مختلط..... ۲-۷-۲
۲۵	شهر سازی نو - ۳-۷-۳..... ۲-۷-۳
۲۷	شهر فشرده..... ۲-۷-۴
۲۸	رشد هوشمند..... ۲-۷-۵
۲۸	دهکده شهری..... ۲-۷-۶
۲۹	نمونه ها و مصادیق..... ۲-۸-۸
۲۹	محله رادبرن..... ۲-۸-۱
۳۱	سیساید..... ۲-۸-۲
۳۱	پوند بری..... ۲-۸-۳
۳۲	نتیجه گیری..... ۲-۹-۹

۳۳

فصل ۳: مطالعه میدانی

۳۴	مقدمه..... ۳-۱-۱
۳۴	محله بلاغی..... ۳-۲-۲
۳۵	مینودر..... ۳-۳-۳
۳۵	محله گلها..... ۳-۳-۱
۳۵	محله فرنخ..... ۳-۳-۲
۳۷	توزیع پرسشنامه..... ۳-۴-۴
۳۷	ویژگی های جمعیتی..... ۳-۵-۵
۳۸	رابطه محل تولد و اهل جایی بودن..... ۳-۶-۶
۳۸	بلاغی..... ۳-۶-۱
۳۸	گلها..... ۳-۶-۲
۳۸	فرنخ..... ۳-۶-۳
۳۹	نام و ابعاد محله..... ۳-۷-۷
۳۹	بلاغی..... ۳-۷-۱
۳۹	گلها..... ۳-۷-۲
۳۹	فرنخ..... ۳-۷-۳
۴۰	ویژگی ها..... ۳-۸-۸
۴۰	بلاغی..... ۳-۸-۱
۴۰	گلها..... ۳-۸-۲
۴۱	فرنخ..... ۳-۸-۳
۴۲	نماد..... ۳-۹-۹
۴۲	بلاغی..... ۳-۹-۱
۴۲	گلها..... ۳-۹-۲
۴۲	فرنخ..... ۳-۹-۳
۴۳	امکانات مورد نیاز..... ۳-۱۰-۱۰
۴۳	بلاغی..... ۳-۱۰-۱

- ۴۳..... ۳-۱۰-۲- گلها
- ۴۳..... ۳-۱۰-۳- فرنخ
- ۴۴..... ۳-۱۱-۱۱- محللهای تجمع(پاتوق)
- ۴۴..... ۳-۱۱-۱- بلاغی
- ۴۴..... ۳-۱۱-۲- گلها
- ۴۴..... ۳-۱۱-۳- فرنخ
- ۴۴..... ۳-۱۲- فضای بازی کودکان
- ۴۵..... ۳-۱۳- آزادی کودکان خارج از منزل
- ۴۵..... ۳-۱۳-۱- بلاغی
- ۴۵..... ۳-۱۳-۲- گلها
- ۴۵..... ۳-۱۳-۳- فرنخ
- ۴۶..... ۳-۱۴- امنیت
- ۴۶..... ۳-۱۴-۱- بلاغی
- ۴۶..... ۳-۱۴-۲- گلها
- ۴۶..... ۳-۱۴-۳- فرنخ
- ۴۷..... ۳-۱۵- راه کارهای بهبود امنیت محله
- ۴۷..... ۳-۱۵-۱- بلاغی
- ۴۷..... ۳-۱۵-۲- گلها
- ۴۷..... ۳-۱۵-۳- فرنخ
- ۴۸..... ۳-۱۶- محل گفتگوی همسایه ها
- ۴۸..... ۳-۱۶-۱- بلاغی
- ۴۸..... ۳-۱۶-۲- گلها
- ۴۸..... ۳-۱۶-۳- فرنخ
- ۴۸..... ۳-۱۷- دلایل ماندن در محله
- ۴۸..... ۳-۱۷-۱- بلاغی
- ۴۸..... ۳-۱۷-۲- گلها
- ۴۹..... ۳-۱۷-۳- فرنخ
- ۴۹..... ۳-۱۸- کنجکاوی در زندگی همسایگان
- ۴۹..... ۳-۱۹- فضای مخصوص مهمان در منزل
- ۴۹..... ۳-۲۰- نوع خانه ها
- ۵۰..... ۳-۲۱- نحوه استفاده ساکنین از حیاط
- ۵۰..... ۳-۲۱-۱- بلاغی
- ۵۰..... ۳-۲۱-۲- گلها
- ۵۱..... ۳-۲۱-۳- فرنخ
- ۵۱..... ۳-۲۲- معایب حیاط ها و بالکن ها
- ۵۱..... ۳-۲۲-۱- بلاغی-خانه های مستقل
- ۵۱..... ۳-۲۲-۲- بلاغی-آپارتمان
- ۵۱..... ۳-۲۲-۳- گلها
- ۵۲..... ۳-۲۲-۴- فرنخ
- ۵۲..... ۳-۲۳- روابط بیشتر در آپارتمان یا مستقل

۵۲.....	۳-۲۳-۱- بلاغی-خانه های مستقل
۵۲.....	۳-۲۳-۲- بلاغی-آپارتمانی
۵۳.....	۳-۲۳-۳- گلها
۵۳.....	۳-۲۳-۴- فرنخ
۵۳.....	۳-۲۴-۲- تجمع با اهل محل
۵۳.....	۳-۲۴-۱- بلاغی
۵۴.....	۳-۲۴-۲- گلها
۵۴.....	۳-۲۴-۳- فرنخ
۵۴.....	۳-۲۵-۲- میزان رفت و آمد با همسایگان
۵۵.....	۳-۲۶-۲- دلیل کم شدن روابط همسایه ها
۵۵.....	۳-۲۶-۱- بلاغی
۵۵.....	۳-۲۶-۲- گلها
۵۵.....	۳-۲۶-۳- فرنخ
۵۶.....	۳-۲۷-۲- بررسی کیفی نتایج
۵۶.....	۳-۲۷-۱- تجمعات خارج از خانه
۵۶.....	۳-۲۷-۲- رفت و آمد با همسایه ها(تجمعات داخل منازل)
۵۷.....	۳-۲۷-۳- تجمع و گفتگو در فضاهای واسط(نیمه خصوصی)
۵۷.....	۳-۲۷-۴- کودکان
۵۸.....	۳-۲۷-۵- علاقه به محله
۵۸.....	۳-۲۷-۶- سابقه سکونت اهالی در محله
۵۸.....	۳-۲۷-۷- امنیت
۵۹.....	۳-۲۷-۸- حس استقلال
۵۹.....	۳-۲۷-۹- هویت
۶۰.....	۳-۲۸- نتیجه گیری

فصل ۴: نتایج و دست آوردهای تحقیق

۶۱

۶۲.....	۴-۱- مقدمه
۶۲.....	۴-۲- عوامل مؤثر بر روابط همسایگی
۶۴.....	۴-۳- نکات قابل استفاده در طراحی برای افزایش روابط همسایگی
۶۷.....	۴-۴- الگوهای طراحی
۷۴.....	۴-۵- نتیجه گیری

فصل ۵: مطالعات طرح

۷۵

۷۶.....	۵-۱- مقدمه
۷۶.....	۵-۲- استان البرز
۷۶.....	۵-۳- شهرستان ساوجبلاغ
۷۷.....	۵-۴- شهر جدید هشتگرد
۷۷.....	۵-۴-۱- تاریخچه
۷۸.....	۵-۴-۲- مطالعات شهر جدید هشتگرد
۷۸.....	۵-۴-۳- جمعیت و مساحت

۷۸.....	۴-۴-۵- دلایل گزینش منطقه .....
۷۹.....	۵-۴-۵- موقعیت و ارتباط .....
۷۹.....	۶-۴-۵- شرایط اقلیمی و موقعیت جغرافیایی .....
۸۰.....	۷-۴-۵- ساختار کلی شهر .....
۸۱.....	۵-۵- ساختار فیزیکی مجموعه .....
۸۱.....	۱-۵-۵- فضاهای مسکونی .....
۸۱.....	۲-۵-۵- فضاهای عمومی محله .....
۸۲.....	۳-۵-۵- فضاهای تجاری .....
۸۲.....	۴-۵-۵- پارکینگ .....

۸۳

فصل ۶: طرح

۸۴.....	۱-۶- موقعیت سایت .....
۸۵.....	۲-۶- سایت .....
۸۶.....	۳-۶- سایت پلان .....
۸۸.....	۴-۶- واحدهای آپارتمانی .....
۹۳.....	۵-۶- واحدهای ویلایی .....

۹۸

منابع و مآخذ

۱۰۱

پیوست‌ها

۱۰۲.....	پیوست الف: پرسشنامه .....
۱۰۲.....	صفحه یک: .....
۱۰۳.....	صفحه دو: .....
۱۰۴.....	صفحه سه: .....
۱۰۵.....	پیوست ب: واحد همسایگی (کلرنس پری) .....
۱۰۵.....	مقدمه .....
۱۰۵.....	واحد همسایگی چیست؟ .....
۱۰۶.....	۱. حمل و نقل، خارج از بافت مسکونی .....
۱۰۶.....	۲. حریم اجتماعی و خصوصی .....
۱۰۷.....	۳. جمعیت بهینه در واحد همسایگی .....
۱۰۷.....	۴. مراکز فرهنگی و آموزشی در واحد همسایگی .....
۱۰۷.....	۵. حدود فیزیکی واحد همسایگی .....
۱۰۷.....	۶. خدمات شهری .....
۱۰۸.....	کاربری های عمده مهم در طرح کلارنس پری .....
۱۰۸.....	۱. دبستان .....
۱۰۸.....	۲. پارکها .....
۱۰۸.....	۳. مغازه های محلی .....
۱۰۸.....	۴. کاربری مسکونی .....
۱۰۹.....	۵. خیابان ها و معابر عمومی .....

- ۱۰۹ ..... اثرات اجتماعی و فرهنگی واحد همسایگی
- ۱۰۹ ..... ۱. هویت اجتماعی
- ۱۱۰ ..... ۲. تغییر مفهوم محله
- ۱۱۰ ..... ۳. ایجاد حس مالکیت نسبت به محله
- ۱۱۰ ..... ۴. انجمن های اجتماعی و تعاونی های اقتصادی
- ۱۱۱ ..... ۵. هم صدایی و وحدت نظر و عقیده

فهرست تصاویر

- تصویر ۱-۲ روستا-شهر ترانسکت ساخته شده بر اساس ایده نو- شهرسازان..... ۲۷
- تصویر ۲-۲ محله رادبرن..... ۲۹
- تصویر ۳-۲ نحوه بلوک بندی واحد همسایگی در رادبرن..... ۳۰
- تصویر ۱-۳: سیمای عمومی محله بلاغی..... ۳۴
- تصویر ۲-۳: سیمای عمومی محله گلها..... ۳۵
- تصویر ۳-۳: سیمای عمومی محله فرنخ..... ۳۵
- تصویر ۴-۳: موقعیت محله‌های بلاغی و مینودردر شهر قزوین..... ۳۸
- تصویر ۵-۳: محله بلاغی..... ۳۸
- تصویر ۶-۳: محله‌های گلها و فرنخ..... ۳۶
- تصویر ۷-۳: مسجد بلاغی، محله بلاغی..... ۴۲
- تصویر ۸-۳: وضعیت بالکن‌ها در محله فرنخ..... ۵۲
- تصویر ۹-۳: خلوتی کوچه‌ها در محله گلها..... ۵۶
- تصویر ۱-۴: رستوران در فضای آزاد..... ۶۷
- تصویر ۲-۴: پوشش موقت برای فضای تجمع..... ۶۷
- تصویر ۳-۴: کاربری‌های متنوع در فضای آزاد..... ۶۷
- تصویر ۴-۴: سایت متنوع و جذاب..... ۶۷
- تصویر ۵-۴: مرکز محله..... ۶۸
- تصویر ۶-۴: محله شاخص و قابل شناسایی..... ۶۸
- تصویر ۷-۴: فضای سبز: فضای حضور و تعامل..... ۶۸
- تصویر ۸-۴: فضای بازی کودکان..... ۶۸
- تصویر ۹-۴: پیلوت، فضای بازی کودکان..... ۶۸
- تصویر ۱۰-۴: بازارچه محلی..... ۶۹
- تصویر ۱۱-۴: تأمین نیازهای اهالی در محله..... ۶۹
- تصویر ۱۲-۴: پیشخوان مغازه، محل تعامل..... ۶۹
- تصویر ۱۳-۴: فضای ورودی مغازه، محل تجمع و تعامل..... ۶۹
- تصویر ۱۴-۴: کاربری‌های شبانه روزی، تأمین امنیت..... ۷۰
- تصویر ۱۵-۴: تفکیک عرصه‌های زندگی..... ۷۰
- تصویر ۱۶-۴: موقعیت فضای مهمان..... ۷۰
- تصویر ۱۷-۴: ورودی و فضای پیش ورودی..... ۷۰
- تصویر ۱۸-۴: فاصله واحدهای مسکونین روبروی هم..... ۷۱
- تصویر ۱۹-۴: الگوی سنتی حیاط..... ۷۱
- تصویر ۲۰-۴: عمق مناسب بالکن..... ۷۱
- تصویر ۲۱-۴: بالکن، فضای ارتباط با خارج..... ۷۱
- تصویر ۲۲-۴: مهتابی، فضای ارتباط با خارج..... ۷۱
- تصویر ۲۳-۴: گشایش‌های معابر..... ۷۲
- تصویر ۲۴-۴: محیط مناسب پیاده روی و استفاده از دوچرخه..... ۷۲
- تصویر ۲۵-۴: شفافیت..... ۷۲

- تصویر ۴-۲۶: تنوع و شفافیت در سایت ۷۲
- تصویر ۴-۲۷: کنترل ورود بیگانه ۷۲
- تصویر ۴-۲۸: ساماندهی حرکت سواره ۷۳
- تصویر ۴-۲۹: ایجاد فعالیت‌های جنبی در پارکینگ ۷۳
- تصویر ۴-۳۰: کنترل فضاهای عمومی توسط ساکنین ۷۳
- تصویر ۴-۳۱: کنترل فضاهای عمومی توسط کسبه و ۷۴
- تصویر ۵-۱: موقعیت استان البرز ۷۶
- تصویر ۵-۲: شهرستان ساوجبلاغ ۷۶
- تصویر ۶-۱: موقعیت سایت نسبت به شهر جدید هشتگرد ۸۴
- تصویر ۶-۲: موقعیت سایت در فاز ۷ شهر جدید هشتگرد ۸۴
- تصویر ۶-۳: ابعاد و مساحت سایت ۸۵
- تصویر ۶-۴: سایت پلان، level 0,00 ..... ۸۶
- تصویر ۶-۵: سایت پلان، Level -3.00 ..... ۸۷
- تصویر ۶-۶: واحدهای آپارتمانی، پلان تیپ طبقات اول و دوم ۸۸
- تصویر ۶-۷: واحدهای آپارتمانی، پلان طبقه سوم ۸۹
- تصویر ۶-۸: واحدهای آپارتمانی، پلان طبقه چهارم ۹۰
- تصویر ۶-۹: واحدهای آپارتمانی، نمای جنوبی (به سمت مرکز محله) ۹۱
- تصویر ۶-۱۰: واحدهای آپارتمانی، نمای شمالی ۹۱
- تصویر ۶-۱۱: واحدهای آپارتمانی، نمای شرقی ۹۲
- تصویر ۶-۱۲: واحدهای آپارتمانی، نمای غربی ۹۲
- تصویر ۶-۱۳: واحدهای ویلایی، طبقه همکف ۹۳
- تصویر ۶-۱۴: واحدهای ویلایی، طبقه اول ۹۴
- تصویر ۶-۱۵: واحدهای ویلایی، نمای شمالی (به سمت مرکز محله) ۹۵
- تصویر ۶-۱۶: واحدهای ویلایی، نمای جنوبی ۹۵
- تصویر ۶-۱۷: واحدهای ویلایی، نمای شرقی ۹۶
- تصویر ۶-۱۸: واحدهای ویلایی، نمای غربی ۹۶
- تصویر ۶-۱۹: واحدهای آپارتمانی، دورنما ۹۷
- تصویر ۶-۲۰: واحدهای ویلایی، دورنما ۹۷
- تصویر ۷-۱: طرح واحدهای خودیاری همسایگی، کلرنس پری، ۱۹۲۹ ..... ۱۰۵
- تصویر ۷-۲: نمودار سلسله مراتب شهری در واحد همسایگی ۱۰۶

فهرست جداول

جدول (۱-۳) جنسیت پاسخدهندگان.....	۳۷
جدول (۲-۳) وضعیت تأهل پاسخدهندگان.....	۳۷
جدول (۳-۳) مدت سکونت در محله.....	۳۸
جدول (۱-۴) عوامل مؤثر بر روابط همسایگی.....	۶۳
جدول (۱-۵) فضاهای عمومی سرپوشیده.....	۸۱
جدول (۲-۵) فضاهای باز عمومی.....	۸۲
جدول (۳-۵) فضاهای تجاری.....	۸۲
جدول (۴-۵) پارکینگها.....	۸۲

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۳: رابطه محل تولد و اهل جایی بودن ۳۸
- نمودار ۲-۳: ویژگی های محله، بلاغی ۴۰
- نمودار ۳-۳: ویژگی های محله، گلها ۴۰
- نمودار ۴-۳: ویژگی های محله، فرنخ ۴۱
- نمودار ۷-۳: نمادها در محله فرنخ ۴۲
- نمودار ۶-۳: نمادها در محله گلها ۴۲
- نمودار ۵-۳: نمادها در محله بلاغی ۴۲
- نمودار ۸-۳: امکانات مورد نیاز محله بلاغی ۴۳
- نمودار ۹-۳: امکانات مورد نیاز محله گلها ۴۳
- نمودار ۱۰-۳: امکانات مورد نیاز محله فرنخ ۴۳
- نمودار ۱۱-۳: میزان پاسخها مبنی بر عدم وجود فضای بازی کودکان ۴۴
- نمودار ۱۲-۳: آزادی کودکان خارج از منزل ۴۵
- نمودار ۱۳-۳: امنیت محله بلاغی ۴۶
- نمودار ۱۴-۳: امنیت محله گلها ۴۶
- نمودار ۱۵-۳: امنیت محله فرنخ ۴۶
- نمودار ۱۶-۳: عوامل افزایش امنیت در محله ۴۷
- نمودار ۱۷-۳: محل گفتگوی همسایهها با یکدیگر ۴۸
- نمودار ۱۸-۳: علت ماندن در محله ۴۸
- نمودار ۱۹-۳: وجود ساکنین کنجکاو در محل ۴۹
- نمودار ۲۰-۳: وسعت خانه ها در محله بلاغی ۴۹
- نمودار ۲۱-۳: کاربری های حیاط خانه های مستقل در محله بلاغی ۵۰
- نمودار ۲۲-۳: کاربری های حیاط در گلها ۵۰
- نمودار ۲۳-۳: کاربری های بالکن در گلها ۵۰
- نمودار ۲۴-۳: کاربری های بالکن در فرنخ ۵۱
- نمودار ۲۵-۳: رفت و آمد با همسایگان ۵۴
- نمودار ۲۶-۳: دلایل کم شدن سطح روابط همسایگی در بلاغی ۵۵
- نمودار ۲۷-۳: دلایل کم شدن سطح روابط همسایگی در گلها ۵۵
- نمودار ۲۸-۳: دلایل کم شدن سطح روابط همسایگی در بلاغی ۵۵

مقدمه

در راستای بالا بردن کیفیت زندگی جمعی لازم است که افراد جامعه در تعاملی سازنده با سایر افراد جامعه شرکت جویند. خانواده به عنوان خردترین واحد تشکیل دهنده اجتماع و رابطه آن با محل سکونت و سایر افراد جامعه مبنای شکل‌گیری جامعه مطلوب است. استحکام رابطه میان همسایه‌ها امری است که در جهت ساخت جامعه‌ای سالم معنا می‌یابد. این روابط در بستر محله جریان دارند و نخستین عاملی که در نوع نگاه به این امر مؤثر است تعریفی است که از محله ارائه می‌شود. همچنین تعریف روابط همسایگی و سطح مطلوب این روابط عامل بسیار مهمی در ارزش‌گذاری و مقایسه میان مجتمع‌های زیستی است. وجود رابطه استوار میان همسایگان برای دستیابی به توسعه اجتماعی پایدار امری اجتناب‌ناپذیر است. دستیابی به محله‌ای امن، با هویت و عدالت محور با رابطه متزلزل و تنش‌زا میان همسایگان امکان‌پذیر نیست. همسایه و چگونگی تعامل با ایشان در توصیه‌های دینی و سنتی به صورت بسیار برجسته‌ای مطرح شده است، وجود توصیه‌های مکرر در باب حقوق همسایه در متون دینی و نیز گستردگی اصطلاحات و ضرب‌المثل‌هایی با موضوع اهمیت همسایه گویای اهمیت و توجه ویژه به این مطلب است. صورت تبلور یافته این تعالیم را می‌توان در ساختار زندگی محله‌های قدیمی ملاحظه کرد که اصطلاحاً "مدل زندگی محله‌ای" نامیده می‌شود.

در این پژوهش در صدد آن هستیم تا با استفاده از الگوهای معماری سنتی (الگوهای عملکردی، فرهنگی و...)، تجربیات معماری و علوم اجتماعی و نیز نظریات و ویژگی‌های رفتاری ساکنین محله‌ها، عوامل کالبدی مؤثر بر روابط همسایگی شناسایی شوند و نیز به راه‌کارهایی دست یابیم تا بتوان در یک مجموعه سکونتی مدرن محیطی مناسب‌تر برای روابط سازنده و مستحکم همسایگی ایجاد کرد. این رساله در غالب شش فصل تدوین شده است. فصل اول به بیان کلیات و معرفی چهارچوب کلی تحقیق، فصل دوم به تعریف، ضرورت و بررسی دیدگاه‌های موجود در باب روابط همسایگی و فصل سوم به شرح مطالعه میدانی انجام شده می‌پردازد. فصل چهارم به بیان نتایج و دست‌آوردهای تحقیق میدانی و کتابخانه‌ای می‌پردازد و در نهایت فصول پنجم و ششم به مطالعات و طرح اختصاص دارند.

فصل ١: کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

یکی از معضلاتی که امروزه علی‌رغم بهبود شیوه زندگی و افزایش شهرنشینی با آن روبرو هستیم، کمبود و فقدان روابط مطلوب میان همسایه‌ها یا اهالی یک منطقه مسکونی است. در مدل شهرنشینی سنتی و نظام محله‌ای، اهالی نه تنها نسبت به همسایه‌ها بلکه نسبت به هم‌محله‌ای‌های خود نیز احساس مسئولیت می‌کردند، فرد خود را متعلق به محله می‌دانست و با نام آن محله شناخته می‌شد. این گونه روابط موجب افزایش کیفیت زندگی شهری و نیز ماندگار شدن خاطره آن گونه از زندگی در حافظه جوامع شده است. اما با نگاهی به وضع کنونی سکونت بخصوص در مجتمع‌های آپارتمانی با روابط بسیار سرد میان همسایگان مواجه می‌شویم به طوری که گاهی همسایه مجاور خود را نیز نمی‌شناسند و حتی از برقراری ارتباط با آنان اجتناب می‌کنند. در این پژوهش عوامل مؤثر بر روابط همسایگی از طریق مطالعات تاریخی، مشاهدات و مطالعات میدانی بررسی می‌شود و تلاش خواهد شد که نتایج حاصله به صورت راه‌کار و کیفیت‌های معمارانه ارائه شود که در نهایت به طراحی محله‌ای مسکونی با تأکید بر روابط همسایگی منجر خواهد شد.

۱-۲- سؤالات تحقیق

- آیا معماری سنتی ایران در استحکام روابط همسایگی و ساختار زندگی محله‌ای موجود در گذشته تأثیری داشته است؟
- تأثیر عامل معماری (در مقابل سایر عوامل فرهنگی، اجتماعی و...) در بوجود آمدن این شیوه زندگی چه میزان و به چه نحوی بوده است؟
- در ادامه برای دریافت راه‌کارهایی برای بهبود وضعیت روابط همسایگی در مجموعه‌های مسکونی پاسخ به این سؤالات می‌تواند راهگشا باشد:
- محدود بودن تعاملات اجتماعی (بخصوص در آپارتمان‌ها) چقدر متأثر از عوامل معماری است؟
- آیا می‌توان با بهره‌گیری از راه‌کارهای معماری، هویت محله‌ای و روابط همسایگی را در یک مجموعه مسکونی جدید زنده کرد؟ و چگونه؟

۱-۳- فرضیات تحقیق

با اتکا به اصول معماری سنتی و توجه به نیازهای اجتماعی معاصر می‌توان شرایطی را فراهم کرد که در به واسطه آنها تعاملات اجتماعی همسایگان ارتقا پیدا کند.

۱-۴- روش تحقیق

جهت دستیابی به اهداف این پژوهش، بسته به نوع اطلاعات مورد نیاز، از دو روش کمی و کیفی استفاده می‌شود.

جهت یافتن رابطه معماری و تعاملات اجتماعی، از روش‌های تحقیق کیفی، بخصوص روش تحقیق تاریخی، استفاده می‌گردد؛ و برای عمق بخشی و توسعه یافته‌ها از روش تحقیق کمی (روش میدانی) سود خواهیم برد.

۱-۵- اهداف تحقیق

شناخت تأثیر معماری بر سطح روابط همسایگی، یافتن الگوهایی برای ایجاد تعاملات اجتماعی مثبت و پررنگ شدن روابط همسایگی بر پایه اصول معماری سنتی و نیز با توجه به نیازهای اجتماعی امروز و در نهایت طراحی اجتماعی مسکونی با استفاده از یافته‌های تحقیق و در راستای بهبود روابط میان همسایه‌ها.

۱-۶- تاریخچه و سابقه موضوع

در زمینه دستیابی به محل سکونت با ویژگی‌های مطلوب از حیث اجتماعی، تحقیقات روانشناسی، جامعه‌شناسی و معماری فراوانی انجام شده است که برخی نیز به مرحله اجرا رسیده‌اند. از آن جمله می‌توان به تأسیس شهرک‌های آرمانی-اجتماعی، جنبش باغ-شهر^۱ (بنه ولو، ۱۳۸۴)، واحدهای همسایگی، مطالعه وست گیت (لنگ، ۱۳۸۳) و... اشاره کرد. البته در این مطالعات علاوه بر پیشنهادات معماری یا شهری، در باب ترکیب جمعیتی و الگوهای مدیریتی این جوامع نیز اظهار نظر شده است.

همچنین در مورد معماری و شهرسازی سنتی مطالعات فراوانی انجام شده که از یافته‌های آنها می‌توان در این تحقیق سود برد. این پژوهش با مباحث توسعه پایدار (مباحث اجتماعی) اشتراک فراوانی دارد، لذا از تحقیقات انجام شده در حوزه معماری و توسعه پایدار نیز می‌توان به عنوان پیشینه این تحقیق نام برد.

1. Citta Giardino